

Makoran, Iran's Hidden Geopolitical Treasure: A New Strategy for Development and Effective Presence in the International System

Saeed Ghanbari¹, Aliakbar Amini², Yaser Kahrazeh³

1- Department of Political Science, ZAH.C., Islamic Azad University, Zahedan, Iran- s.ghanbari2032@iau.ac.ir

2- Department of political Science, ZAH.C., Islamic Azad University, Zahedan, Iran- aliamini@iau.ac.ir

3- Department of political Science, ZAH.C., Islamic Azad University, Zahedan, Iran- Yaser.kahrazeh@iau.ac.ir

Article info

Article type:

Research Article

Received:

2025/04/09

Accepted:

2025/05/01

pp:

27- 44

Keywords:

Makoran,
Geostrategy,
Sustainable
Development,
Maritime Economy,
Regional Security.

Abstract

The Makoran region, as one of Iran's most significant geostrategic areas, plays a crucial role in the country's security, trade, and energy sectors. With direct access to open waters and a strategic position along international corridors, this region holds substantial potential for economic development and the enhancement of Iran's geopolitical standing. The development of port infrastructure, transportation networks, energy facilities, and related industries can reduce Iran's dependence on the Strait of Hormuz and enhance the security of international transit routes. However, Makran faces challenges such as regional competition, infrastructural deficiencies, security concerns, and insufficient investment. To capitalize on these opportunities and overcome the existing challenges, the formulation of a comprehensive and coordinated strategy is imperative. Sustainable development in Makoran, through targeted investments in key sectors, socio-economic improvements, and strengthened international cooperation, can elevate the region's role in the global landscape. In this regard, fostering synergy among domestic institutions and attracting foreign investment are essential measures. This study focuses on the opportunities and challenges of Makoran's development, proposing an innovative and integrated strategy for optimal utilization of its capacities.

Citation: Ghanbari, S., Amini, A., & Kahrazeh, Y. (2025). Makoran, Iran's Hidden Geopolitical Treasure: A New Strategy for Development and Effective Presence in the International System. *Journal of Urban Futurology*, 5(1), 27-44.

© The Author(s).

Publisher: Islamic Azad University, Zahedan Branch.

DOI: <https://doi.org/10.82545/uf.2025.1203524>

¹ **Corresponding author:** Aliakbar Amini, **Email:** aliamini@iau.ac.ir, **Tell:** +989122143809

Extended Abstract

Introduction

Maritime geopolitics is one of the most important factors influencing the power and role of countries in the international system. The Makoran coast, as a strategic part of Iran's territory, possesses unique capacities that can enhance Iran's position in global equations. The location of this region on the edge of the Sea of Oman and its proximity to the Strait of Hormuz, one of the world's most vital energy waterways, increases its geostrategic significance (Hafeznia, 2010: 23). While rival countries such as Pakistan and the United Arab Emirates are strengthening their geopolitical positions by developing their ports, Iran has yet to fully exploit the potential of Makoran. The Makoran coast is geographically the only access point for Iran to the open ocean waters. This position can help Iran reduce its dependence on the Strait of Hormuz while playing a key role in international transit. The development of logistical infrastructure, including the ports of Chabahar and Jask, can introduce Iran as a trade and energy hub in the region. However, challenges such as inadequate infrastructure, lack of sufficient investment, and regional competition pose serious barriers to utilizing these capacities (Bayat and Khatami, 2020: 12). Planning for social development alongside economic development can significantly enhance social capital and national cohesion in this region. The main question of this research is: Considering the geopolitical importance of the Makoran coast, what strategies can be formulated for the comprehensive development of this area so that Iran can strengthen its position in the international system? The hypothesis put forward in response is that by outlining a comprehensive development strategy (place-based approach), Iran can fully exploit the potentials of Makoran and become an influential actor in the international system.

Methodology

This study employs a descriptive-analytical approach based on extensive library and documentary research. The research draws on a wide range of academic resources, including specialized books in geopolitics, regional development, and maritime economics, as well as peer-reviewed journal articles, policy reports, and national strategic development documents. Through a critical review of these sources, the study identifies trends, policies, and successful regional development models relevant to the Makran region.

The theoretical framework is based on an interdisciplinary integration of three key approaches: endogenous growth theory, new economic geography, and institutional economics. This combination allows for a comprehensive and place-based analysis of regional development in Makran. Rather than limiting the analysis to sectoral considerations, the study highlights the importance of geographic, economic, social, and institutional features of the region as foundational elements in designing an effective and sustainable development strategy.

Results and discussion

The Makoran region, with its geostrategic and geoeconomic position, plays a significant role in Iran's developmental strategies. This area has high potential to become a hub for trade, energy, and security due to its direct access to open waters and its location along international corridors. The development of port infrastructure, transportation, and logistics in this region can reduce Iran's dependence on the Strait of Hormuz and enhance the country's transit security. Furthermore, the role of this region in global trade through the ports of Chabahar and Jask will transform Iran into a regional transportation hub. Economically, Makoran has multiple capacities for the development of maritime industries, energy, and tourism. Investment in the oil and gas sectors, the construction

of refineries, and LNG terminals can strengthen Iran's position in global energy markets. The development of the Makoran coasts as an energy transit center will increase the security of oil exports and reduce vulnerability to geopolitical crises. In this context, creating modern infrastructure for fisheries, shipbuilding, and tourism can contribute to job creation and the economic prosperity of the region. However, the development of Makoran also faces challenges. Regional competition, particularly from Pakistan's Gwadar port, necessitates strategic policymaking and targeted investment in the Chabahar port. Additionally, a lack of transportation infrastructure, weaknesses in attracting foreign investment, and economic sanctions are considered major obstacles to the development of this region. Furthermore, security threats such as smuggling, maritime terrorism, and the presence of foreign forces in the area require special security measures and an enhanced military presence. From a social perspective, the development of Makoran can improve the quality of life for local residents and increase social capital. Planning for the development of education, healthcare, and the creation of sustainable job opportunities can prevent large-scale workforce migration. Moreover, the participation of local communities in decision-making and developmental processes will enhance

national cohesion and strengthen internal security.

Conclusion

Overall, leveraging the potentials of Makoran requires a comprehensive and long-term strategy that emphasizes the development of essential infrastructure, attracting domestic and foreign investment, strengthening international cooperation, and enhancing regional security. By adopting smart policies and strategic planning, Iran can transform the Makoran coasts into one of its most important economic and geopolitical centers, thereby enhancing its position in the international system.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

فصلنامه آینده پژوهی شهری

فصلنامه آینده پژوهی شهری

دوره ۵، شماره ۱، بهار ۱۴۰۴

شاپا الکترونیکی: ۲۷۸۳-۴۳۴۴

<https://uf.zahedan.iau.ir/>

واحد زاهدان

مکران، گنج پنهان ژئوپلیتیک ایران: راهبردی نوین برای توسعه و حضور مؤثر در نظام بین الملل

سعیدقنبری^۱، علی اکبر امینی، یاسر کهرازه^۳

۱- دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران - s.ghanbari2032@iau.ac.ir

۲- استادیار گروه علوم سیاسی، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران - aliamini@iau.ac.ir

۳- استادیار گروه علوم سیاسی، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران - Yaser.kahraze@iau.ac.ir

چکیده	اطلاعات مقاله
منطقه مکران، به عنوان یکی از مهم ترین مناطق ژئواستراتژیک ایران، نقش کلیدی در امنیت، تجارت و انرژی کشور دارد. این منطقه با دسترسی به آب های آزاد و موقعیت راهبردی در مسیر کریدورهای بین المللی، ظرفیت بالایی برای توسعه اقتصادی و تقویت جایگاه ژئوپلیتیکی ایران دارد. توسعه زیرساخت های بندری، حمل و نقل، انرژی و صنایع مرتبط می تواند وابستگی ایران به تنگه هرمز را کاهش داده و امنیت ترانزیت بین المللی را افزایش دهد. در عین حال، مکران با چالش هایی همچون رقابت منطقه ای، ضعف زیرساختی، مشکلات امنیتی و کمبود سرمایه گذاری مواجه است. برای بهره گیری از این فرصت ها و غلبه بر چالش ها، تدوین یک راهبرد جامع و هماهنگ ضروری است. توسعه پایدار مکران، از طریق سرمایه گذاری در بخش های کلیدی، بهبود شرایط اجتماعی-اقتصادی و تقویت همکاری های بین المللی، می تواند نقش این منطقه را در نظام بین الملل ارتقا دهد. در این راستا، هماهنگی میان نهادهای داخلی و جذب سرمایه گذاری خارجی، از اقدامات ضروری محسوب می شود. این پژوهش با تمرکز بر فرصت ها و چالش های توسعه مکران، راهبردی نوین و جامع برای بهره برداری بهینه از ظرفیت های آن ارائه می دهد.	نوع مقاله: مقاله پژوهشی دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۰ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۱۱ صص: ۳۷-۴۴ واژگان کلیدی: مکران، ژئواستراتژی، توسعه پایدار، اقتصاد دریامحور، امنیت منطقه ای.

استناد: امینی، علی اکبر؛ کهرازه، یاسر؛ و قنبری، سعید. (۱۴۰۴). مکران، گنج پنهان ژئوپلیتیک ایران: راهبردی نوین برای توسعه و حضور مؤثر در نظام بین الملل. فصلنامه آینده پژوهی شهری، ۵(۱)، ۳۷-۴۴.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان.

© نویسندگان

DOI: <https://doi.org/10.82545/uf.2025.1203524>

^۱ نویسنده مسئول: علی اکبر امینی aliamini@iau.ac.ir ، تلفن: ۰۹۱۳۲۱۴۳۸۰۹

مقدمه

ژئوپلیتیک دریایی یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر قدرت و نقش‌آفرینی کشورها در نظام بین‌الملل است. سواحل مکران، به‌عنوان بخشی استراتژیک از قلمرو ایران، دارای ظرفیت‌های منحصربه‌فردی است که می‌تواند جایگاه ایران را در معادلات جهانی تقویت کند. موقعیت این منطقه در حاشیه دریای عمان و نزدیکی آن به تنگه هرمز، یکی از مهم‌ترین آبراه‌های انرژی جهان، اهمیت ژئواستراتژیک آن را افزایش داده است (حافظ‌نیا، ۱۳۸۹: ۲۳). در حالی که کشورهای رقیب مانند پاکستان و امارات متحده عربی با توسعه بنادر خود، در حال تقویت موقعیت ژئوپلیتیکی‌شان هستند، ایران هنوز از تمام ظرفیت‌های مکران بهره‌برداری نکرده است. سواحل مکران از نظر موقعیت جغرافیایی، تنها نقطه دسترسی ایران به آب‌های آزاد اقیانوسی است. این موقعیت می‌تواند به ایران کمک کند تا علاوه بر کاهش وابستگی به تنگه هرمز، نقش کلیدی در ترانزیت بین‌المللی ایفا کند. توسعه زیرساخت‌های لجستیکی، از جمله بنادر چابهار و جاسک، می‌تواند ایران را به‌عنوان یک هاب تجاری و انرژی در منطقه معرفی کند. با این حال، چالش‌هایی مانند ضعف زیرساختی، نبود سرمایه‌گذاری کافی، و رقابت منطقه‌ای، مانعی جدی برای بهره‌برداری از این ظرفیت‌ها هستند (بیات و خاتمی، ۱۳۹۹: ۱۲).

از بعد اقتصادی، مکران پتانسیل تبدیل شدن به قطب تجارت دریایی ایران را دارد. پروژه‌هایی مانند کریدور شمال-جنوب که ایران را به روسیه و هند متصل می‌کند، می‌تواند از طریق توسعه بنادر مکران به‌طور مؤثرتری اجرا شود. این در حالی است که بندر گوادر پاکستان، که با سرمایه‌گذاری چین در قالب طرح کمربند-راه توسعه‌یافته است، می‌تواند تهدیدی برای نقش‌آفرینی مکران باشد (براتی و احمدی، ۱۴۰۰: ۸). رقابت میان بنادر منطقه‌ای نشان می‌دهد که تنها با سرمایه‌گذاری‌های هدفمند و سیاست‌گذاری‌های راهبردی، ایران می‌تواند مکران را به نقطه قوت ژئوپلیتیکی خود تبدیل کند. یکی دیگر از ابعاد مهم توسعه مکران، اهمیت انرژی و امنیت انرژی در منطقه است. این سواحل ظرفیت‌های فراوانی برای توسعه زیرساخت‌های انتقال نفت و گاز دارند که می‌توانند جایگزین پایانه‌های نفتی تنگه هرمز شوند. با توجه به تنش‌های ژئوپلیتیکی در خلیج فارس، توسعه پایانه‌های صادرات انرژی در مکران می‌تواند امنیت صادرات ایران را افزایش دهد. در همین راستا، احداث پالایشگاه‌های بزرگ و تأسیسات LNG در این منطقه، نه تنها امنیت انرژی ایران را تضمین می‌کند، بلکه امکان مشارکت در بازارهای بین‌المللی انرژی را نیز فراهم می‌آورد (ایران‌شاهی و گل‌فخرآبادی، ۱۳۹۶).

علاوه بر ابعاد اقتصادی و انرژی، امنیت و نقش دفاعی مکران نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این منطقه به‌عنوان مرز شرقی دریایی ایران، از نظر دفاعی و نظامی حائز اهمیت است. گسترش حضور نیروهای دریایی ایران در این سواحل، می‌تواند تأمین امنیت خطوط کشتیرانی و مقابله با تهدیدات منطقه‌ای مانند دزدی دریایی و قاچاق را تقویت کند (اخگر، ۱۳۹۱). در مقابل، عدم توسعه‌یافتگی این منطقه موجب آسیب‌پذیری آن از نظر تهدیدات امنیتی، از جمله حضور گروه‌های شبه‌نظامی و قاچاق مواد مخدر شده است (بیات و خاتمی، ۱۳۹۹: ۱۳). بنابراین، توسعه پایدار و افزایش توان دفاعی در این منطقه، برای تأمین امنیت ملی ضروری است. از منظر اجتماعی و فرهنگی، توسعه سواحل مکران می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی جوامع محلی، افزایش فرصت‌های اشتغال و کاهش مهاجرت از منطقه کمک کند. با این حال، چالش‌هایی مانند فقر، ضعف زیرساخت‌های آموزشی و بهداشتی، و محرومیت اجتماعی، همچنان از موانع توسعه‌یافتگی این منطقه هستند (بابایی، ۱۳۹۵: ۱۱). برنامه‌ریزی برای توسعه اجتماعی در کنار توسعه اقتصادی، می‌تواند نقش بسزایی در افزایش سرمایه اجتماعی و همگرایی ملی در این منطقه داشته باشد. سؤال اصلی این پژوهش این است که با توجه به اهمیت ژئوپلیتیکی سواحل مکران، چه راهبردهایی برای توسعه همه‌جانبه این منطقه می‌توان تدوین کرد تا ایران بتواند جایگاه خود را در نظام بین‌الملل تقویت کند؟ فرضیه‌ای که در پاسخ مطرح می‌شود این است: با ترسیم راهبرد جامع توسعه (رویکرد مکان محور)، ایران می‌تواند ضمن بهره‌برداری کامل از پتانسیل‌های مکران، به کنشگری تأثیرگذار در نظام بین‌الملل تبدیل شود.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

ترسیم راهبرد جامع توسعه

راهبرد توسعه‌ای جامع است که با بهره‌گیری از پتانسیل‌های هر منطقه، به دنبال رشد پایدار و فراگیر است. رویکرد مبتنی بر مکان از ویژگی‌های منحصر به فرد هر مکان مانند تاریخ، فرهنگ، جغرافیا و منابع طبیعی استفاده کرده و با هماهنگی تمامی ذینفعان

محلی، توسعه پایدار را محقق می‌کند. برخلاف رویکردهای سنتی که بر بخش‌های خاص اقتصاد تمرکز دارند، این رویکرد کل سیستم منطقه‌ای را تقویت کرده و با شناسایی نقاط قوت هر منطقه، زنجیره‌های ارزش جدید ایجاد و اقتصاد را متنوع می‌کند. این رویکرد ترکیبی از نظریه‌های مختلف اقتصادی است که بر سرمایه انسانی، نوآوری، تجمع فضایی و نقش نهادهای محلی تأکید دارند. سه رویکرد کلی در این چارچوب تلفیق شده‌اند:

- **تئوری رشد درون‌زا** رشد اقتصادی را نتیجه فرآیندهای داخلی می‌داند. توسعه منابع انسانی از طریق فناوری‌های جدید و تولید کارآمد، به رشد اقتصادی کمک می‌کند. این نظریه بر خلاقیت نهادهای دولتی و خصوصی تأکید دارد، زیرا دانش تعیین‌کننده رشد اقتصادی است. سیاست‌های گشودگی، همکاری و نوآوری به رشد کمک می‌کنند، درحالی‌که سیاست‌های محدودکننده رشد را مختل می‌کنند. عوامل درون‌زای رشد منطقه‌ای شامل توانایی کارآفرینی، عوامل تولید محلی و مهارت‌های رابطه‌ای بازیگران محلی است که دانش تجمعی و ظرفیت تصمیم‌گیری را تولید می‌کنند. این امر بازیگران محلی را قادر می‌سازد تا روند توسعه را هدایت و از آن حمایت کنند و آن را با دانش خارجی غنی سازند.
 - **نظریه جدید جغرافیای اقتصادی** بر رابطه پیچیده بین موقعیت مکانی و توسعه اقتصادی تمرکز دارد. این رویکرد، جغرافیا را نه تنها یک عامل محدودکننده، بلکه یک عنصر فعال در توسعه می‌داند. تعامل بین نهادها، سیاست‌ها و ویژگی‌های جغرافیایی، الگوهای توسعه را تعیین می‌کند. این نظریه فرصت‌ها و چالش‌های توسعه‌ای را با تأکید بر همکاری بین بخش‌های مختلف شناسایی کرده و رویکردی یکپارچه ارائه می‌دهد. این چارچوب تحلیلی جامع به درک بهتر تعاملات جغرافیایی و نهادی در توسعه اقتصادی کمک می‌کند و به طراحی سیاست‌های مؤثر یاری می‌رساند.
 - **نظریه اقتصاد نهادی** نقش نهادها را در توسعه اقتصادی بررسی می‌کند. این نظریه توضیح می‌دهد که چرا مناطق با منابع طبیعی مشابه، سطح توسعه‌یافتگی متفاوتی دارند. نهادها شامل قوانین، مقررات و باورهای اجتماعی، چارچوبی را برای فعالیت‌های اقتصادی فراهم کرده و بر تصمیم‌گیری‌ها اثر می‌گذارند. صرف وجود منابع طبیعی برای توسعه کافی نیست، بلکه نحوه سازماندهی اقتصادی، قوانین بازار و کیفیت نهادها در تبدیل منابع به ثروت نقش دارند. توسعه پایدار مستلزم تعامل بین نهادها و عوامل اقتصادی است. دولت‌ها باید با همکاری بخش خصوصی، دانشگاه‌ها و جامعه مدنی، نهادهای مؤثر بر رشد اقتصادی، عدالت اجتماعی و پایداری زیست‌محیطی را تقویت کنند.
- هر سه رویکرد فوق با ویژگی‌های هر مکان گره خورده‌اند. عوامل طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، ساختارهای اجتماعی و اقتصادی هر منطقه را شکل می‌دهند. در این راستا، جغرافیا نه تنها پس‌زمینه‌ای ثابت، بلکه عاملی فعال در توسعه محسوب می‌شود. این رویکرد با تأکید بر شرایط محلی و رقابت بین مناطق، هم نقاط قوت هر منطقه را تقویت کرده و هم نابرابری‌های منطقه‌ای را کاهش داده و توسعه پایدار را ارتقا می‌دهد. برخلاف سیاست‌های سنتی که نسخه‌ای یکسان برای همه مناطق ارائه می‌دهند، این رویکرد به تنوع محلی احترام گذاشته و راهکارهای متناسب با هر منطقه را جستجو می‌کند. هدف اصلی آن، حداکثرسازی بازده سرمایه‌گذاری‌های عمومی و خصوصی است. این امر نه تنها با تمرکز بر مناطق قوی، بلکه با حمایت از مناطق کمتر توسعه‌یافته امکان‌پذیر است. زیرا توسعه ناهمگون و استفاده ناکارآمد از ظرفیت‌ها، به ضرر کل اقتصاد ملی خواهد بود. این رویکرد فراتر از یک استراتژی جبرانی است و با شناسایی و تقویت نقاط قوت هر منطقه، چرخه‌ای از توسعه پایدار ایجاد می‌کند که همه مناطق را به رشد و شکوفایی می‌رساند. به این ترتیب، ترکیبی از دانش‌های جغرافیا، اقتصاد، جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی را به کار می‌گیرد تا استراتژی‌های بلندمدت و جامعی برای چالش‌های توسعه ارائه دهد. (Alessandrini & Other, 2019: 5)
- این رویکرد با تأکید بر اهمیت دانش و یادگیری، توانایی نخبگان محلی را برای شناسایی فرصت‌ها و چالش‌های توسعه‌ای افزایش داده و به طراحی راهکارهای مناسب کمک می‌کند. همچنین، با ایجاد تعامل بین بازیگران محلی و خارجی، محیطی مساعد برای نوآوری و یادگیری فراهم می‌سازد. با توجه به پیچیدگی‌های توسعه و اهمیت عوامل محلی، این چارچوب سیاست‌های توسعه‌ای را با تمرکز بر تقویت ظرفیت‌های محلی و ایجاد همکاری بین بازیگران داخلی و خارجی تدوین می‌کند (Lee Pugalís, Nick Gray: 2016). موفقیت این سیاست‌ها مشروط به مشارکت فعال بازیگران محلی در تصمیم‌گیری‌ها و اجرا است، زیرا تنها در این صورت، نیازها و اولویت‌های محلی به‌درستی در نظر گرفته می‌شود.

مواد و روش پژوهش

این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با تکیه بر مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی انجام شده است. منابع مورد استفاده شامل کتاب‌های تخصصی در حوزه ژئوپلیتیک، توسعه منطقه‌ای، اقتصاد دریا محور، مقالات علمی-پژوهشی داخلی و بین‌المللی، گزارش‌های راهبردی نهادهای پژوهشی، و اسناد بالادستی توسعه‌ای کشور بوده است. در این مسیر، تلاش شده است تا با گردآوری و بررسی انتقادی منابع مرتبط، روندها، سیاست‌ها، و الگوهای موفق منطقه‌ای شناسایی و تحلیل شوند.

رویکرد نظری پژوهش مبتنی بر تلفیق سه نظریه اصلی است: نظریه رشد درون‌زا، نظریه جغرافیای نوین اقتصادی، و نظریه اقتصاد نهادی. این چارچوب نظری کمک می‌کند تا توسعه منطقه‌ای مکران نه به صورت بخشی و محدود، بلکه در قالب یک چشم‌انداز کل‌نگر و مکان‌محور مورد ارزیابی قرار گیرد. در این زمینه، ویژگی‌های جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و نهادی خاص مکران به عنوان عوامل محوری در طراحی راهبرد توسعه‌ای لحاظ شده‌اند.

موقعیت ژئواستراتژیک مکران: دروازه‌ای به قدرت دریایی و تجاری ایران

پیوند مکران با آب‌های آزاد: مسیر ارتباطی ایران با اقیانوس هند و بازارهای جهانی: به لحاظ تاریخی، مسیرهای ارتباطی جهان عمدتاً بر محور شرقی-غربی شکل گرفته‌اند که بازتابی از روابط اقتصادی، فرهنگی و تجاری میان تمدن‌های آسیا و اروپا است. با این حال، شبکه حمل‌ونقل در محور جنوب-شمال که حوزه‌های اقتصادی مهم آسیا را به هم متصل می‌کند، همچنان محدود باقی مانده است. در دهه‌های اخیر، توسعه اقتصادی کشورهای آسیایی مانند چین و هند، محور جنوب-شمال را به یک مسیر جدید و استراتژیک تبدیل کرده است. چین با سرمایه‌گذاری در پاکستان از طریق بندر گوادر و هند با سرمایه‌گذاری در بندر چابهار ایران، به این رقابت ژئواکونومیکی و ژئوپلیتیکی ابعاد جدیدی بخشیده‌اند. ایران از دهه ۱۳۷۰ شمسی با درک اهمیت این محور، توسعه زیرساخت‌های بندری، خطوط ریلی و حمل‌ونقل جاده‌ای در چابهار را آغاز کرد تا آن را به قلب کریدور جنوب-شمال تبدیل کند. این کریدور مسیر جدیدی برای دسترسی کشورهای محصور در خشکی آسیای مرکزی، افغانستان و کشورهای مستقل مشترک‌المنافع (CIS) به آب‌های آزاد فراهم می‌آورد و جایگاه ژئوپلیتیکی ایران را ارتقا می‌دهد. هند به دلیل اهمیت بازارهای افغانستان و آسیای مرکزی، به چابهار به عنوان بستی برای نفوذ اقتصادی و سیاسی خود می‌نگرد (محمدی و احمدی، ۱۳۹۷: ۵۴-۵۵). در توافق سال ۲۰۰۰ میان روسیه، ایران و هند، کریدور حمل‌ونقل شمال-جنوب با هدف ایجاد مسیری کوتاه‌تر نسبت به مسیرهای دریایی طراحی شد و کشورهایی مانند ترکیه، آذربایجان، ازبکستان، قرقیزستان، قزاقستان، تاجیکستان، اوکراین و بلاروس نیز برای همکاری ابراز تمایل کردند.

قرارگیری چابهار در راهروی بین‌المللی شمال-جنوب، هند را به جمهوری اسلامی ایران وابسته‌تر کرده است. هند که به دنبال کاهش هزینه‌های واردات انرژی است، در تلاش است تا از طریق چابهار هزینه ترانزیت کالاهای صادراتی خود به آسیای مرکزی، روسیه و اروپای شرقی را بین ۳۰ تا ۴۰ درصد کاهش دهد. چابهار همچنین به هند امکان نظارت بر فعالیت‌های پاکستان را می‌دهد و در صورت بروز بحران در تنگه هرمز، دسترسی دهلی‌نو به منابع انرژی ایران را تضمین می‌کند. بندر چابهار به دلیل موقعیت راهبردی خود، نقطه اتصال مسیرهای تجارت نفت جهان در غرب آسیا نیز محسوب می‌شود. روزانه ۱۷ میلیارد بشکه نفت خام از این منطقه عبور می‌کند. هند با سرمایه‌گذاری در چابهار، به دنبال ایجاد موازنه‌ای در برابر بندر گوادر پاکستان است که تحت حمایت چین قرار دارد. این مشارکت به دهلی‌نو امکان افزایش صادرات به ایران و تقویت جایگاه اقتصادی خود را می‌دهد. علاوه بر این، هند قصد دارد خط آهنی از چابهار به زاهدان احداث کند تا اتصال این بندر به راهروی حمل‌ونقل بین‌المللی شمال-جنوب را تقویت کند (پتیاگودا، ۲۰۱۸: ۱۷-۸).

کشورهای دیگر از جمله ژاپن و چین نیز علاقه خود را به سرمایه‌گذاری در بندر چابهار اعلام کرده‌اند. در سال ۲۰۱۶، مقامات ارشد ژاپنی تمایل خود را برای توسعه چابهار ابراز کردند. ماسایوکی تاکاگه در سال ۲۰۱۷ تأکید کرد که ژاپن علاقه‌مند به همکاری با هند در این زمینه است. از سوی دیگر، چین در چارچوب رقابت‌های ژئوپلیتیکی خود با آمریکا، سعی در تقویت حضور خود در منطقه مکران دارد. این کشور با بهره‌گیری از ظرفیت‌های اقتصادی منطقه و راهاندازی پروژه‌های عظیم، علاوه بر اهداف اقتصادی، مقاصد

سیاسی نیز دنبال می‌کند. چین از طریق بندر گوادر به بازارهای آسیای مرکزی دسترسی می‌یابد و در تلاش است تا پاکستان را به‌عنوان رقیب استراتژیک هند تقویت کند.

چین پروژه کریدور اقتصادی چین-پاکستان را به‌عنوان یک دروازه استراتژیک می‌بیند که کمربند اقتصادی جاده ابریشم در شمال را به جاده ابریشم دریایی در جنوب متصل می‌کند. اما این کشور همزمان در چارچوب همکاری ۲۵ ساله با ایران، به دنبال بهره‌گیری از ظرفیت‌های کریدور جنوب-شمال و جنوب غرب است. علاقه چین به توسعه چابهار می‌تواند منافع هند را تهدید کند. در سال ۲۰۱۳، چین ۶۰ میلیون یورو تسهیلات اعتباری برای توسعه چابهار به ایران پیشنهاد داد که تقریباً برابر با سرمایه‌گذاری پیشنهادی هند بود (دیویا جان، ۲۰۱۳). ایران از این موقعیت می‌تواند برای موازنه‌سازی بین چین و هند بهره‌برد.

عمان نیز در سال‌های اخیر توجه قدرت‌های بزرگ را جلب کرده است. چین سرمایه‌گذاری‌های گسترده‌ای در عمان انجام داده و در منطقه اقتصادی دُقم حضور پررنگی دارد. ایران نیز به دلیل موقعیت بین‌قاره‌ای سواحل مکران و قرارگیری آن در مسیر کشتی‌های تجاری، می‌تواند قدرت کشتیرانی دریایی خود را تقویت کند که این امر بر تبادلات تجاری و تراز گمرکی کشور اثرگذار خواهد بود. همچنین، طبیعت بکر و جاذبه‌های گردشگری این منطقه یک مزیت رقابتی نسبت به بنادر عمان و دبی محسوب می‌شود که می‌تواند جایگاه اقتصادی ایران را ارتقا دهد.

آلترناتیو خروج نسبی ایران از تنگنای تنگه هرمز: خلیج فارس به‌عنوان یکی از نقاط استراتژیک جهان، تنها راه ارتباطی ایران به دنیای خارج محسوب می‌شود. ساختار ارتباطی ایران از مرکز کشور به سمت خلیج فارس و سپس از آن به دنیای بیرون گسترده شده است. اما وابستگی مطلق به این مسیر، چالش‌هایی برای امنیت ملی و اقتصادی ایران ایجاد کرده است. توسعه بندر چابهار در سواحل جنوب شرقی ایران، راهکاری برای کاهش این وابستگی و افزایش تنوع مسیرهای ارتباطی کشور است. چابهار به‌عنوان تنها بندر اقیانوسی ایران، امکان اتصال مستقیم به بازارهای جهانی را بدون نیاز به عبور از تنگه هرمز فراهم می‌کند. این ویژگی، چابهار را به گزینه‌ای استراتژیک در شرایط جنگی یا بحران‌های منطقه‌ای تبدیل کرده و امنیت نسبی بیشتری نسبت به بنادر خلیج فارس دارد. توسعه این بندر از منظر اقتصادی و امنیت ملی حائز اهمیت است و می‌تواند به تضمین تداوم تجارت کشور کمک کند.

در حوزه اقتصادی، چابهار در تقویت روابط تجاری ایران با کشورهای همسایه و فرمانطقه‌ای نقش کلیدی دارد. این بندر، با دسترسی به آب‌های آزاد، می‌تواند به مرکز اصلی صادرات و واردات کشور تبدیل شود و در طرح‌های توسعه‌ای نظیر کریدور شمال-جنوب سهم داشته باشد. این کریدور، کشورهای آسیای میانه را از طریق ایران به آب‌های آزاد متصل کرده و فرصت‌های تجاری و سرمایه‌گذاری جدیدی ایجاد می‌کند. توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل در چابهار، شامل شبکه‌های ریلی و جاده‌ای، در تحقق این اهداف مؤثر است. از نظر سیاسی و ژئوپلیتیکی، چابهار به دلیل رقابت‌های منطقه‌ای و جهانی بر سر کنترل مسیرهای تجاری و انرژی، جایگاه ایران را در معادلات بین‌المللی تقویت می‌کند. همچنین، حضور رقابتی منطقه‌ای مانند هند و چین در پروژه‌های توسعه‌ای این بندر، فرصتی برای تعاملات بین‌المللی و بهره‌برداری از فرصت‌های اقتصادی جدید فراهم کرده است.

چابهار همچنین پتانسیل بالایی برای توسعه صنایع مختلف دارد. منابع طبیعی غنی، ذخایر معدنی و انرژی، همراه با نیروی کار جوان و ماهر، این بندر را به منطقه‌ای جذاب برای سرمایه‌گذاری تبدیل کرده است. ایجاد مناطق آزاد تجاری-صنعتی در چابهار، روند سرمایه‌گذاری را تسهیل کرده و موانع تجاری را کاهش می‌دهد. اما برای بهره‌برداری از این پتانسیل‌ها، چالش‌هایی نظیر کمبود زیرساخت‌های مناسب در حوزه حمل‌ونقل و لجستیک باید برطرف شود. باوجود سرمایه‌گذاری‌های اخیر، نیاز به توسعه بیشتر شبکه‌های جاده‌ای، ریلی و بندری احساس می‌شود. همچنین، جلب مشارکت بخش خصوصی و تعامل مؤثر با کشورهای همسایه و بازیگران بین‌المللی در تحقق اهداف توسعه‌ای منطقه ضروری است. توجه به چابهار نه تنها در راستای کاهش وابستگی ایران به خلیج فارس و تنگه هرمز است، بلکه بخشی از راهبرد کلان کشور برای تقویت جایگاه اقتصادی و سیاسی ایران در منطقه و جهان محسوب می‌شود. این بندر می‌تواند الگویی موفق از توسعه پایدار و متوازن باشد که به تقویت اقتصاد ملی، افزایش اشتغال، و بهبود کیفیت زندگی مردم منطقه کمک کند.

فرصت‌های اقتصادی و انرژی محور مکران در نظام بین‌الملل

قرار گرفتن ایران میان سه منطقه ژئوپلیتیکی مهم شامل خلیج فارس، آسیای مرکزی و قفقاز، و آسیای جنوب غربی، مزیتی است که تنها کشورهای محدودی از آن بهره‌مند هستند. استراتژی جمهوری اسلامی ایران بر ایجاد پیوند میان این سه حلقه ژئوپلیتیکی متمرکز است و شبکه انتقال انرژی نقش محوری در این راهبرد ایفا می‌کند. این سیستم بازدارندگی شبکه‌ای سه مزیت کلیدی دارد: کاهش تأثیرات منفی برخی مناطق، محدودسازی توان بازیگران مداخله‌گر مانند ایالات متحده و افزایش قدرت چانه‌زنی ایران، و استفاده از توان بازدارندگی برای مقابله با تهدیدات احتمالی (قاسمی، ۱۳۸۸: ۸۱).

انرژی به‌عنوان متغیری ژئوپلیتیکی، نقشی حیاتی در تحولات نظام بین‌الملل دارد و پیوند میان تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان انرژی معادلات قدرت جهانی را شکل می‌دهد. سواحل مکران، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسیرهای انتقال انرژی، جایگاه بی‌بدیلی در راهبرد ملی ایران دارد. طرح یونیدو نیز این اهمیت را برجسته کرده و سواحل دریای عمان را نزدیک‌ترین مسیر انتقال انرژی بین‌قاره‌ای معرفی کرده است. بندر چابهار و بندر جاسک نقش کلیدی در صادرات نفت و گاز ایران ایفا می‌کنند. ایران در تلاش است با تبدیل بندر جاسک به هاب انرژی منطقه‌ای و کاهش وابستگی به تنگه هرمز، تهدیدات ژئوپلیتیکی ناشی از این وابستگی را کاهش داده و امنیت انرژی خود را تضمین کند.

یکی از پروژه‌های مهم در این راستا، خط لوله انتقال نفت گوره به جاسک است که با طول ۱۱۰۰ کیلومتر و ظرفیت انتقال روزانه یک میلیون بشکه نفت اجرا شده است. این خط لوله که از گوره در استان بوشهر آغاز و به پایانه صادراتی جاسک در سواحل مکران می‌رسد، ایران را قادر می‌سازد تا نفت خود را بدون وابستگی به تنگه هرمز به مشتریان خارجی عرضه کند (کیانی، ۱۳۹۶: ۲۷-۲۲). بندر جاسک به دلیل موقعیت جغرافیایی خود که دسترسی مستقیم به آب‌های آزاد و اقیانوس هند را فراهم می‌کند، از اهمیت راهبردی بالایی برخوردار است و قابلیت اتصال به بنادر مهم منطقه را دارد. این بندر ظرفیت‌های زیادی برای تبدیل شدن به یک هاب انرژی دارد و می‌تواند به‌عنوان پایانه‌ای برای صادرات انرژی و محصولات مرتبط با صنایع نفت، گاز، پتروشیمی و LNG عمل کند. برای تحقق این هدف، مجموعه‌ای از طرح‌های کلیدی در دستور کار قرار گرفته است که شامل ایجاد دومین پایانه صادرات نفت کشور، مطالعه خط لوله انتقال نفت از نکا به جاسک، توسعه زیرساخت‌های انتقال و صادرات گاز آسیای مرکزی از طریق سرخس به جاسک، و احداث قطب چهارم پتروشیمی در جاسک می‌شود (کیانی، ۱۳۹۶: ۲۲-۲۷).

متخصصان روابط بین‌الملل بر این باورند که یکی از شاخص‌های اساسی قدرت هژمونیک، کنترل منابع و مسیرهای انتقال انرژی است. به عبارت دیگر، صعود و افول قدرت‌های بزرگ با میزان تسلط آن‌ها بر منابع انرژی مرتبط است (موسوی شفا، ۱۳۸۶: ۱). در دوران کنونی، ایالات متحده تنها قدرتی است که ویژگی‌های هژمونی را دارد و برای حفظ موقعیت خود نیازمند رشد اقتصادی است. این کشور با رقیب قدرتمندی مانند چین مواجه شده که رشد اقتصادی آن به سایر ابعاد نیز گسترش یافته است. تولید به‌عنوان موتور محرک اقتصاد جهانی، نیازمند انرژی است و مصرف جهانی نفت در دو دهه آینده ۵۰ درصد افزایش خواهد یافت، به‌طوری که در سال ۲۰۲۵ به ۱۱۸ میلیون بشکه در روز خواهد رسید. در همین دوره، مصرف نفت در آمریکا نیز از ۲۰ میلیون بشکه در روز به ۲۹ میلیون بشکه افزایش خواهد یافت (کمیسیون ملی سیاست انرژی ایالات متحده، ۲۰۰۴: ۱-۲).

پیوند دغدغه‌های امنیتی-دفاعی و اقتصادی انرژی محور در استراتژی امنیت ملی آمریکا با منطقه خلیج فارس ابعاد پیچیده‌ای به خود گرفته است. سیاستمداران آمریکایی بر این باورند که کشورهای تولیدکننده نفت در خلیج فارس می‌توانند امنیت انرژی آمریکا را تهدید کنند و درآمدهای نفتی این کشورها ممکن است به منابعی هدایت شود که ضد منافع آمریکا باشد (جافه، ۲۰۰۳). در این راستا، چین با تقویت پیوندهای خود با کشورهای منطقه، از جمله ایران، در تلاش است تا عرصه را بر آمریکا تنگ کند. هرچند در گام‌های اولیه چین اهداف اقتصادی را دنبال می‌کند، اما در بلندمدت این تعاملات می‌تواند به چالش‌های ژئوپلیتیکی برای آمریکا تبدیل شود. در این میان، روسیه نیز تمایلاتی برای حضور و سرمایه‌گذاری در منطقه مکران از خود نشان داده است، مانند مشارکت در ساخت نیروگاه ۱۴۰۰ مگاواتی سیریک. با توجه به تحولات بین‌المللی، توسعه سواحل مکران و افزایش ظرفیت‌های انرژی محور این منطقه از اهمیت بالایی برخوردار است و می‌تواند تأثیر بسزایی در جایگاه ژئوپلیتیکی ایران و امنیت انرژی منطقه‌ای و جهانی داشته باشد.

مزیت امنیتی سواحل مکران

سواحل مکران علاوه بر مزایای اقتصادی، از نظر امنیتی نیز برتری ویژه‌ای نسبت به سایر سواحل منطقه دارد. ایران، برخلاف کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس، دارای پس‌کرانه‌های وسیع و عمیقی است که عمق استراتژیک و دفاعی کشور را افزایش داده است. ارتفاعات ساحلی این منطقه امکان رصد دریای عمان و خلیج فارس و استقرار پایگاه‌های موشکی، جنگال و سایبری را فراهم کرده است. شیارها و گردنه‌های موجود در نزدیکی سواحل نیز مکان‌هایی مناسب برای استتار پایگاه‌های نظامی ایجاد کرده‌اند. گستردگی پس‌کرانه‌ها توانمندی‌های رزمی و اطلاعاتی ایران را به‌طور قابل‌توجهی تقویت کرده است. همچنین، ویژگی‌های طبیعی مانند خورها، دماغه‌ها و پوشش گیاهی باعث تسلط بهتر ایران بر مناطق دریایی و افزایش قابلیت کنترل گذرگاه‌های حیاتی شده است (قلی‌زاده و کلاری، ۱۳۹۴: ۱۱۷).

در مقابل، کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس فاقد این ویژگی‌ها هستند. اهمیت راهبردی سواحل مکران به دلیل نقش آن به‌عنوان دروازه‌ای به تنگه هرمز و خلیج فارس، اثرات مهمی بر تحولات منطقه‌ای دارد. تنگه هرمز، یکی از مهم‌ترین گذرگاه‌های بین‌المللی، نقش کلیدی در انتقال انرژی جهان ایفا می‌کند. این تنگه با طول ۱۵۸ کیلومتر، عرض ۵۶ تا ۱۸۰ کیلومتر و عمق ۱۱۵ متر، خلیج فارس را به دریاهای آزاد متصل می‌کند (آقازاده، ۱۳۹۵: ۶). حدود ۹۳ درصد از نفت صادراتی خلیج فارس از این تنگه عبور می‌کند، از جمله ۸۸ درصد نفت عربستان سعودی، ۱۰۰ درصد نفت کویت و قطر، ۹۰ درصد نفت ایران و ۹۸ درصد نفت عراق. روزانه ۱۷ میلیون بشکه نفت خام عمدتاً به مقصد ژاپن، آمریکا و اروپا از این مسیر حمل می‌شود. همچنین، تسهیلات نظامی آمریکا و بیش از ۳۵ میلیون تن ال‌ان‌جی قطر نیز از این تنگه عبور می‌کنند (طاهری و بیرگانی، ۱۳۹۲).

ایران همواره از تهدید بستن تنگه هرمز به‌عنوان ابزاری تدافعی استفاده کرده است. در این راستا، زیرساخت‌های لازم برای اعمال این تهدید را توسعه داده است. افزایش حضور نظامی ایران در غرب مکران در دو دهه اخیر، نشان‌دهنده اهمیت این منطقه در راهبردهای دفاعی کشور است. از آنجا که بستن تنگه هرمز می‌تواند بر صادرات ایران تأثیر منفی داشته باشد، ایران تلاش کرده بخشی از کارکردهای بنادر خلیج فارس را به دریای عمان منتقل کند. همچنین، هر اقدام برای بستن تنگه هرمز باید از مجرای شرقی آن در دریای عمان انجام شود، که این امر توسعه غرب مکران و افزایش حضور نظامی ایران در این منطقه را ضروری کرده است (میرزاده کوهشاهی، ۱۳۹۷: ۱۴). تدوین راهبردهای مناسب برای تقویت توان دریایی در این منطقه، با توجه به نقش آن به‌عنوان شاهراه انرژی جهان و نقطه تنش میان بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی، یک اولویت راهبردی محسوب می‌شود. تسلط ایران بر خلیج فارس، در صورت تقویت نیروی دریایی و سامانه‌های موشکی، به معنای کنترل نبض اقتصاد جهانی خواهد بود. حضور قدرت‌های بزرگ در منطقه، اهمیت ژئواستراتژیک غرب مکران را افزایش داده است، که این امر منجر به تقویت توان دفاعی ایران در این منطقه شده است.

از بعد قدرت نرم، سواحل مکران ظرفیت جذب سرمایه‌گذاری‌های مشترک با کشورهای ساحلی جنوب خلیج فارس را دارد. سرمایه‌گذاری‌های مشترک می‌تواند امنیت کشورها را به یکدیگر گره بزند و شرایطی را فراهم کند که قدرت‌های خارجی از منطقه خارج شوند. قدرت‌های جهانی تمایلی به حضور در خلیج فارس ندارند، زیرا این حضور هزینه‌بر است. در گفتمان ژئواستراتژیک، آمریکایی‌ها نیز سیاستی را مطرح کرده‌اند که تأمین امنیت این منطقه باید به ایران سپرده شود تا از حضور پرهزینه خود اجتناب کنند. بنابراین، از طریق تقویت همکاری‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری مشترک، امنیت منطقه‌ای تأمین شده و زمینه خروج قدرت‌های جهانی از منطقه فراهم خواهد شد.

تحلیل و ارزیابی مهمترین موانع و چالش‌های توسعه مکران

همانگونه که در بخش تبیین شد مکران دارای مزیت‌ها و پتانسیل‌های فراوانی جهت توسعه می‌باشد اما این مسیر خالی از چالش نیست. در بخش به‌مهم‌ترین موانع در این مسیر پرداخته خواهد شد:

رقابت‌های منطقه‌ای: چالش‌های رقابت با بنادر و اقتصادهای منطقه‌ای (گوادر، فجیره، دبی)

از مهم‌ترین تهدیدات اقتصادی برای سواحل مکران ایران، باید به بندر گوادر در کشور پاکستان اشاره کرد. این بندر که در فاصله نسبتاً نزدیکی از سواحل مکران قرار دارد، به‌عنوان یک رقیب جدی برای بنادر ایران در حوزه ترانزیت و بازرگانی مطرح است. در صورتی که ایران در زمینه ایجاد و توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل دریایی، شامل اسکله‌ها، پایانه‌های بندری و خدمات لجستیکی،

کوتاهی کند، بندر گوادر می‌تواند جایگاه بنادر ایرانی را در ترانزیت کالا و تجارت منطقه‌ای تصاحب کند. سرمایه‌گذاری گسترده چین در بندر گوادر یکی از عوامل اصلی تقویت موقعیت این بندر است. چین نه تنها در حال احداث تجهیزات پیشرفته بندری در گوادر است، بلکه به دنبال ایجاد مسیرهای ترانزیتی جدیدی است که این بندر را به آسیای میانه، افغانستان و سایر بازارهای منطقه‌ای متصل کند. این پروژه بخشی از ابتکار عظیم "کمربند و جاده" چین است که هدف آن تقویت شبکه‌های حمل‌ونقل جهانی و ایجاد مسیرهای تجاری جایگزین است. این سرمایه‌گذاری‌ها می‌تواند گوادر را به یک هاب استراتژیک تبدیل کرده و باعث شود که این بندر سهم عمده‌ای از جریان ترانزیت کالا در منطقه را به خود اختصاص دهد. (حافظ نیا و رومینا، ۱۳۸۴: ۲۳-۲۴)

این وضعیت می‌تواند برای بنادر ایران، به ویژه بندر چابهار، تهدیدی جدی باشد. اگرچه بندر چابهار به دلیل موقعیت استراتژیک خود و دسترسی آسان‌تر به آب‌های آزاد، پتانسیل بالایی برای توسعه دارد، اما نیازمند سرمایه‌گذاری‌های گسترده و هماهنگ در بخش زیرساخت‌ها، لجستیک و جذب سرمایه‌گذاران خارجی است. تأخیر در توسعه این بندر می‌تواند به از دست رفتن فرصت‌های رقابتی منجر شود و کشورهای منطقه را به سمت استفاده از ظرفیت‌های گوادر سوق دهد. علاوه بر این، رقابت اقتصادی با بندر گوادر تنها محدود به حوزه تجارت و ترانزیت نیست، بلکه می‌تواند در حوزه‌های دیگر مانند امنیت منطقه‌ای، روابط ژئوپلیتیکی و دیپلماسی اقتصادی نیز تأثیرگذار باشد. از سوی دیگر، تحریم‌های اقتصادی آمریکا نیز مانع از جذب سرمایه‌گذاری خارجی در بنادر ایران شده است. این تحریم‌ها شرکت‌های بین‌المللی را از حضور در پروژه‌های بندری ایران، از جمله بندر چابهار، باز می‌دارد و در نتیجه رقابت‌پذیری این بنادر را کاهش می‌دهد. هر شرکتی که تمایل به سرمایه‌گذاری در سواحل ایران داشته باشد، با تهدید تحریم‌های ثانویه آمریکا روبه‌رو است، که این موضوع به‌طور مستقیم بر توان رقابتی بنادر ایران در برابر بندر گوادر تأثیر می‌گذارد.

تهدیدات امنیتی: قاچاق، تروریسم دریایی و حضور نیروهای خارجی در منطقه

ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی خود در مسیر دو نقطه اصلی تولید مواد مخدر در افغانستان و بازارهای مصرف آن در اروپا قرار دارد. مسیر عبور از ایران، در مقایسه با مسیرهای کشورهای شمالی و جنوبی، به‌عنوان یک مسیر تک‌جداره شناخته می‌شود که بدون واسطه به ترکیه و اروپا متصل می‌گردد. کوتاهی فاصله و وجود فضاهای نسبتاً خالی و بیابانی در شرق ایران، شامل فلات پهناور لوت و کویر نمک، این مسیر را برای قاچاقچیان جذاب کرده است (کریمی‌پور، ۱۳۷۹: ۱۵۱). استان‌های هرمزگان و سیستان و بلوچستان با بیش از ۱۸۰۰ کیلومتر مرز آبی، همواره به‌عنوان مناطق مهم برای ورود و خروج کالاهای قاچاق شناخته شده‌اند. این مسئله تحت تأثیر ویژگی‌های جغرافیایی، نبود فرصت‌های شغلی مناسب، شرایط نامساعد آب‌وهوایی و وابستگی‌های قومی و مذهبی به برخی کشورهای حاشیه خلیج فارس قرار دارد.

قاچاق کالا و مواد مخدر در این مناطق، بخشی از فرهنگ معیشتی برخی جوامع محلی را شکل داده است. کالاهایی مانند پارچه، لوازم آرایشی، مشروبات الکلی و تلفن همراه از طریق قاچاق وارد کشور می‌شوند، در حالی که سوخت، احشام و انسان از ایران خارج می‌گردد (پوراحمدی، ۱۳۸۴). با توجه به اینکه افغانستان همچنان کشوری فقیر است، تهدید ناشی از تولید و قاچاق مواد مخدر و پیامدهای امنیتی آن برای ایران ادامه خواهد داشت. مقابله با این بحران، مستلزم همکاری میان افغانستان، پاکستان و ایران و همچنین تغییر شیوه‌های معیشتی کشاورزان افغان و ایالت‌های شمالی پاکستان است. علاوه بر این، هر دولتی که در افغانستان روی کار بیاید و سیاست‌هایش در تضاد با ایران باشد، می‌تواند از قاچاق مواد مخدر به‌عنوان ابزاری برای ایجاد ناامنی در ایران بهره گیرد. نمونه بارز آن، سیاست‌های طالبان در استفاده از قاچاق برای اعمال فشار بر سیاست خارجی ایران است (پوراحمدی، ۱۳۸۴: ۱۵۳).

از سوی دیگر، قاچاق انسان نیز به‌عنوان یکی از معضلات امنیتی سواحل مکران مطرح است. این مسئله نه تنها آسیب‌های انسانی و اجتماعی به همراه دارد، بلکه می‌تواند برای امنیت داخلی و بین‌المللی ایران تهدیدآفرین باشد. قاچاق انسان عمدتاً شامل مهاجران غیرقانونی، زنان و کودکان می‌شود که از مسیرهای غیررسمی و در شرایط نامناسب به کشورهای حوزه خلیج فارس انتقال داده می‌شوند. علاوه بر قاچاق انسان، تروریسم دریایی نیز یکی از تهدیدات مهم در منطقه محسوب می‌شود. آب‌های خلیج فارس و دریای عمان، به دلیل موقعیت استراتژیک خود، همواره مورد توجه گروه‌های مسلح و شبه‌نظامیان بوده‌اند که از طریق عملیات‌های خرابکارانه و دزدی دریایی، امنیت منطقه‌ای را مختل می‌کنند. همچنین، حضور نیروهای خارجی در منطقه خلیج فارس و دریای عمان، بر پیچیدگی‌های امنیتی ایران افزوده است. پایگاه‌های نظامی آمریکا و ناتو در کشورهای حاشیه خلیج فارس و حضور ناوهای

جنگی در آب‌های بین‌المللی، فضای امنیتی منطقه را به شدت تحت تأثیر قرار داده است. این حضور علاوه بر ایجاد رقابت‌های ژئوپلیتیکی، می‌تواند تهدیداتی برای امنیت ملی ایران به همراه داشته باشد. تقابل‌های نظامی میان ایران و کشورهای فرامنطقه‌ای در آب‌های آزاد، افزایش تنش‌ها و بی‌ثباتی‌های منطقه‌ای را به دنبال دارد و بر معادلات امنیتی تأثیر می‌گذارد.

مشکلات زیربنایی و مدیریتی: نیاز به توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل، ارتباطات و سیاست‌گذاری هماهنگ

ساختار جمعیتی: توزیع جمعیت در مناطق مختلف، یکی از موضوعات کلیدی در آمایش سرزمین محسوب می‌شود. تداوم حیات اجتماعی و اقتصادی در هر منطقه به میزان امکانات رفاهی و توجه دولت بستگی دارد. بی‌توجهی به آمایش سرزمین و نیازهای منطقه‌ای می‌تواند موجب اختلال در تداوم زندگی مردم شود. این مسئله، به‌ویژه در مناطق حساس، خلأ جمعیتی را به همراه دارد که امنیت و دفاع از آن مناطق را با چالش مواجه می‌سازد (میرمحمدی، ۱۳۸۶: ۲۳۲). مرزهای ساحلی مکران ایران، به دلیل شرایط اقتصادی دشوار و کمبود امکانات زیستی، با معضل مهاجرت گسترده جمعیت به شهرهای بزرگ روبه‌رو هستند که تأثیر منفی بر امنیت این منطقه گذاشته و خالی بودن مرزهای ساحلی از جمعیت را به چالشی استراتژیک تبدیل کرده است. ترکیب جمعیتی، به‌ویژه از نظر مذهبی و قومیتی، از موضوعات مهم دفاعی و امنیتی سواحل مکران است. گرایش فرهنگی و قومیتی مردم منطقه به کشورهای همسایه، به دلیل نزدیکی جغرافیایی، اشتراکات فرهنگی و فاصله زمانی کم، می‌تواند همگرایی ملی را تضعیف کند. در شهرهای اصلی منطقه که اکثریت جمعیت آن را اهل سنت تشکیل می‌دهند، باید این ترکیب جمعیتی و حساسیت‌های آن در برنامه‌ریزی‌های کلان مورد توجه قرار گیرد.

نظام سیاسی بسیط و تمرکزگرای حاکم بر کشور: از زمان پیدایش دولت مدرن در ایران، ساختار اداری و مدیریتی کشور میان تمرکزگرایی و تمرکززدایی تعامل داشته است. از دوره پهلوی اول، نظام اداری-سیاسی ایران تحت حاکمیت تمرکزگرایی شکل گرفته و تغییرات متناسبی با تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشور نداشته است. تغییرات محدود اعمال شده عمدتاً به حجیم‌تر شدن بوروکراسی منجر شده و نتایج مطلوبی نداشته است. تمرکزگرایی، علاوه بر حجیم شدن بوروکراسی، ناکارآمدی را نیز افزایش داده و باعث عدم تعادل و توازن منطقه‌ای شده است که به توسعه نامتوازن کشور دامن زده است. نارسایی نظام تقسیمات کشوری (اطاعت و موسوی، ۱۳۸۹: ۸۹) زمینه طراحی نظام اداری کارآمد و مشارکت گسترده مردم را فراهم نکرده و همچنان بر الگوی متمرکز باقی مانده است. این تمرکزگرایی، به‌عنوان یکی از عوامل اصلی توسعه‌نیافتگی مناطق محروم، به‌ویژه سواحل مکران، شناخته می‌شود و مانع بهره‌گیری از ظرفیت‌های بومی شده است.

دوری از مرکز کشور: فاصله زیاد مناطق مرزی از مرکز کشور پیامدهایی مانند محرومیت شدید، حاشیه‌ای بودن و عدم بهره‌مندی از فرصت‌های توسعه ملی دارد. این مناطق به دلیل نبود قابلیت‌های جمعیتی و صنعتی مناسب، کمتر در جریان برنامه‌های توسعه داخلی قرار می‌گیرند (عندلیب، ۱۳۸۰: ۲۰۲). در سواحل مکران، مسائل امنیتی و توسعه‌ای تحت تأثیر گسست‌های اقلیمی و جغرافیایی این منطقه با سایر بخش‌های کشور قرار دارد. گستره وسیع جغرافیایی و شرایط طبیعی نامساعد، همراه با رفت‌وآمد آسان مردم کشورهای همجوار، مشکلاتی را برای نهادهای تأمین امنیت ایجاد کرده است. سواحل مکران با فاصله ۱۴۳۰ کیلومتری از تهران، از دورافتاده‌ترین مناطق نسبت به مرکز محسوب می‌شود. این فاصله، همراه با سایر چالش‌ها، شرایط نامساعدی برای توسعه این منطقه ایجاد کرده است.

عدم وجود برنامه‌ریزی بلندمدت توسعه‌ای در منطقه: در ساختار اداری کشور، فرهنگ برنامه‌ریزی علمی و فنی، برای مدت‌های طولانی نتوانسته جایگاه واقعی خود را در شبکه کارگزاران دولتی پیدا کند (چمران، ۱۳۸۷: ۲۵۵). برنامه‌های توسعه معمولاً از چارچوب کارشناسی خارج شده و تحت تأثیر عوامل سیاسی و مدیریتی قرار می‌گیرند. ایران به‌عنوان کشوری پهناور، چشم‌اندازهای جغرافیایی متفاوتی دارد، اما توسعه در مناطق مختلف آن یکسان پیش نرفته و نابرابری‌هایی را رقم زده است. مناطق جنوب شرقی ایران و سواحل مکران، به دلیل قرارگیری در اقلیم خشک، از فرصت‌های توسعه‌ای کمتری برخوردارند. این نابرابری‌ها نتیجه شرایط نامساعد جغرافیایی و ضعف در برنامه‌ریزی بلندمدت توسعه است.

راهبردهای جامع پیشنهادی برای تقویت جایگاه ژئوپلیتیکی مکران

پس بررسی چالش‌ها تدوین راهبردهای جامع و اجرایی که ابعاد مختلف توسعه مکران را پوشش دهد، امری ضروری است. در ادامه، مهم‌ترین اقدامات و سیاست‌های پیشنهادی برای تقویت جایگاه ژئوپلیتیکی مکران در قالب چهار محور اصلی ارائه می‌شود.

توسعه فضایی پایدار، یکپارچه و تاب‌آور در برابر تنش‌های محیطی و قلمرویی

اولویت‌دهی به کشاورزی مبتنی بر اقلیم و محدودیت‌های منابع آب: توسعه کشاورزی در جزایر مکران نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و راهکارهای جامع است. یکی از مهم‌ترین راهکارها، استفاده از فناوری‌های نوین در کشاورزی، به‌ویژه گلخانه‌های دریایی است که با استفاده از آب دریا و فرآیند تبخیر و تقطیر، آب شیرین تولید کرده و محیطی مناسب برای کشت گیاهان فراهم می‌کنند. این روش علاوه بر حل مشکل کمبود آب شیرین، به دلیل استفاده از انرژی خورشیدی، هزینه‌های تولید را کاهش می‌دهد. ایجاد گلخانه‌های دریایی در مناطق ساحلی مکران به تولید محصولات کشاورزی با کیفیت و افزایش درآمد کشاورزان منجر می‌شود (مزارعی، ۱۴۰۲: ۴). توسعه کشاورزی پایدار از طریق روش‌های کم‌آب‌بر و مقاوم به شوری مانند کشت گیاهان مقاوم به شوری (جو، گندم، سبزیجات) و استفاده از سیستم‌های آبیاری قطره‌ای و زیرسطحی می‌تواند بهره‌وری زمین‌های شور را افزایش دهد. آموزش کشاورزان و ارائه تسهیلات مالی برای خرید تجهیزات مرتبط نیز از اقدامات ضروری در این زمینه است (مزارعی، ۱۴۰۲: ۵-۸). توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی باعث افزایش ارزش افزوده محصولات کشاورزی شده و ایجاد واحدهای فرآوری و بسته‌بندی محصولات کشاورزی در منطقه مکران، علاوه بر اشتغال‌زایی، ضایعات را کاهش داده و درآمد کشاورزان را افزایش می‌دهد. بازارهای محلی و ارتباط با بازارهای بزرگ‌تر نیز به فروش بهتر محصولات کمک می‌کند. دولت با ارائه وام‌های کم‌بهره و حمایت از این صنایع می‌تواند به توسعه کشاورزی در منطقه کمک کند. توسعه کشاورزی ارگانیک با استفاده از کودهای طبیعی نیز به حفظ محیط زیست و افزایش کیفیت محصولات کشاورزی منجر شده و می‌تواند صادرات این محصولات را تقویت کند. ایجاد زیرساخت‌های مناسب کشاورزی از جمله جاده‌های دسترسی، سیستم‌های آبیاری مدرن و مراکز تحقیقاتی کشاورزی، به توسعه پایدار کشاورزی کمک کرده و علاوه بر افزایش تولید محصولات، شرایط زندگی کشاورزان را بهبود داده و از مهاجرت به شهرها جلوگیری می‌کند. همکاری دولت و بخش خصوصی در ایجاد این زیرساخت‌ها ضروری است (مزارعی، ۱۴۰۲: ۹-۱۱).

توسعه تاب‌آور مبتنی بر تنش آبی و حوادث طبیعی منطقه‌ای: سواحل مکران به دلیل شرایط آب‌وهوایی خشک و وقوع فجایع طبیعی، با چالش‌هایی در مسیر توسعه پایدار مواجه است. این منطقه به دلیل هم‌جواری با دریای عمان تحت تأثیر تنش آبی ناشی از کمبود منابع آب شیرین و تغییرات اقلیمی است. همچنین نزدیکی به مرزهای تکتونیکی باعث شده که منطقه در معرض زلزله‌ها و سونامی‌ها قرار گیرد که برنامه‌ریزی توسعه را پیچیده‌تر می‌کند. مدیریت پایدار منابع آب از طریق فناوری‌هایی مانند تقطیر آب و جمع‌آوری باران می‌تواند به تأمین آب شیرین کمک کند. همچنین پیشگیری از فجایع طبیعی از طریق ایجاد زیرساخت‌های مقاوم در برابر زلزله و سونامی، توسعه نظام‌های هشدار سریع و برنامه‌های امداد آب شیرین، در افزایش ایمنی جامعه مؤثر است. عوامل اجتماعی و اقتصادی در توسعه پایدار نقشی اساسی دارند. اشتراک‌گذاری مدیریت آب و پیشگیری از فجایع، کارایی استراتژی‌های توسعه را افزایش می‌دهد. همچنین تحلیل هزینه-منفعت پروژه‌های پایدار، در جذب سرمایه‌گذاری اهمیت دارد. توسعه پایدار باید با حداقل تأثیرات محیط‌زیستی صورت گیرد. سیاست‌گذاری‌های مؤثر و توانمندسازی نهادهای اجرایی، در تنظیم استفاده از منابع آب و مدیریت ریسک فجایع ضروری است. سواحل مکران نیازمند رویکردی یکپارچه برای توسعه پایدار است که در آن تنش آبی و پیشگیری از فجایع در نظر گرفته شود. پذیرش مدیریت نوین آب، بهبود پیشگیری از فجایع و افزایش مشارکت اجتماعی، آینده‌ای پایدار را برای این منطقه تضمین می‌کند. این امر مستلزم همکاری پالایشگران، جامعه و سایر ذی‌نفعان برای دستیابی به توسعه‌ای متوازن و موفق است.

اقتصاد سبز، متنوع و پایدار دریا محور، مبتنی بر جذب سرمایه‌های بیرونی و درونی

ترویج و تقویت الگوها و فعالیت‌های توسعه‌ای دریا محور مبتنی بر اقتصاد آبی: اقتصاد دریامحور به عنوان یکی از محورهای اصلی توسعه اقتصادی کشورها، به ویژه کشورهایی که دارای سواحل طولانی و دسترسی به آب‌های آزاد هستند، از اهمیت بالایی برخوردار است. ایران با داشتن بیش از ۵۸۰۰ کیلومتر نوار ساحلی در جنوب و شمال، به ویژه در منطقه سواحل مکران، پتانسیل بالایی برای توسعه اقتصاد دریامحور دارد. این منطقه به دلیل دسترسی به دریای عمان و اقیانوس هند، موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی منحصر به فردی دارد که می‌تواند به عنوان موتور محرک توسعه اقتصادی کشور عمل کند. یکی از بخش‌های کلیدی در اقتصاد دریامحور، حمل‌ونقل دریایی است. سواحل مکران به دلیل موقعیت استراتژیک خود، می‌بایست به عنوان یک مرکز ترانزیتی مهم در منطقه عمل کند. توسعه بنادر تجاری مانند چابهار و جاسک، اتصال این بندار به شبکه‌های ریلی

و جاده‌ای، و ایجاد خطوط ترانزیتی شمال-جنوب می‌تواند نقش مهمی در افزایش برون‌داد اقتصادی این بخش ایفا کند. این اقدامات نه تنها باعث افزایش حجم تجارت بین‌المللی می‌شود، بلکه می‌تواند اشتغال‌زایی قابل توجهی را نیز به همراه داشته باشد.

صنایع دریایی، به ویژه کشتی‌سازی و تعمیرات کشتی، از دیگر بخش‌هایی هستند که می‌توانند در چارچوب اقتصاد دریامحور توسعه یابند. با توجه به وجود صنایع وابسته به کشتی و لنج‌سازی در منطقه مکران، سرمایه‌گذاری در این بخش می‌تواند به افزایش تولید و صادرات محصولات مرتبط با صنایع دریایی منجر شود. همچنین، توسعه این صنایع می‌تواند باعث جذب سرمایه‌گذاری خارجی و انتقال فناوری‌های پیشرفته به کشور شود. گردشگری دریایی یکی دیگر از بخش‌هایی است که می‌تواند در چارچوب اقتصاد دریامحور توسعه یابد. سواحل مکران با داشتن جاذبه‌های طبیعی و آب‌های گرم، پتانسیل بالایی برای جذب گردشگران داخلی و خارجی دارد. توسعه زیرساخت‌های گردشگری، ایجاد امکانات اقامتی و تفریحی، و معرفی جاذبه‌های طبیعی این منطقه می‌تواند به افزایش درآمدهای گردشگری و ایجاد اشتغال در این بخش کمک کند (شیوا و دیوانسالار، ۱۴۰۱: ۶-۷). استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر دریایی، مانند انرژی خورشیدی و بادی، می‌تواند به عنوان یکی از راه‌های ارتقای برون‌داد در بخش انرژی در نظر گرفته شود. صنایع شیلات و آبی‌پروری نیز از بخش‌هایی هستند که می‌توانند در چارچوب اقتصاد دریامحور توسعه یابند. با توجه به دسترسی سواحل مکران به آب‌های آزاد و وجود منابع غنی آبزیان، سرمایه‌گذاری در این بخش می‌تواند به افزایش تولید و صادرات محصولات دریایی منجر شود. همچنین، توسعه آبی‌پروری می‌تواند به ایجاد اشتغال و بهبود معیشت جوامع محلی کمک کند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰: ۳۵).

بسیج منابع ملی و بین‌المللی در پیوند با منابع محلی در راستای اقتصاد مولد و بالنده: سرمایه‌گذاری و بسیج منابع ملی و بین‌المللی در پیوند با منابع محلی، یکی از ارکان اصلی دستیابی به یک اقتصاد مولد و بالنده است. سرمایه‌گذاری به‌عنوان موتور محرکه رشد اقتصادی، نه تنها در افزایش تولید و اشتغال نقش دارد، بلکه به بهبود بهره‌وری، توسعه مهارت‌ها و ارتقای استانداردهای زندگی نیز کمک می‌کند. برای دستیابی به اقتصاد مولد، بسیج منابع ملی و بین‌المللی باید در کنار بهره‌گیری از منابع محلی مکران قرار گیرد. این امر مستلزم تقویت بخش خصوصی، حمایت از صنایع کوچک و متوسط، و استفاده از فناوری‌های نوین است. ایجاد پیوندهای استراتژیک با دیگر کشورها و استفاده از ظرفیت‌های منطقه‌ای نیز می‌تواند به رفع کمبود منابع طبیعی و انسانی کمک کند. همچنین، بهبود نظام حقوقی و قضایی، تقویت حقوق مالکیت معنوی و ارائه خدمات پشتیبانی پس از سرمایه‌گذاری نیز از جمله اقداماتی است که می‌تواند به جذب سرمایه‌گذاران خارجی کمک کند. در نهایت، سرمایه‌گذاری و بسیج منابع ملی و بین‌المللی در کنار بهره‌گیری از منابع محلی، می‌تواند به ایجاد یک اقتصاد مولد و بالنده در این منطقه کمک کند. این فرآیند نه تنها به افزایش تولید و اشتغال منجر می‌شود، بلکه می‌تواند به بهبود رفاه عمومی و کاهش نابرابری‌های اقتصادی نیز کمک کند.

توسعه و تجهیز شبکه‌های یکپارچه گردشگری طبیعی: توسعه گردشگری در جزایر مکران نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و اجرای راهکارهای جامع است که همزمان به حفظ محیط زیست، جذب گردشگر و بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی کمک کند. یکی از مهم‌ترین راهکارها، توسعه زیرساخت‌های گردشگری است. ایجاد هتل‌ها، رستوران‌ها، مراکز تفریحی و بهبود سیستم‌های حمل‌ونقل می‌تواند به جذب گردشگران داخلی و بین‌المللی کمک کند. همچنین، ایجاد تسهیلات بهداشتی و امنیتی در مناطق ساحلی و جزایر ضروری است تا گردشگران احساس امنیت و راحتی کنند. حفاظت از محیط زیست نیز یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار گردشگری است. توسعه بی‌رویه گردشگری می‌تواند منجر به تخریب زیستگاه‌های طبیعی و آلودگی محیط زیست شود. بنابراین، باید برنامه‌ریزی دقیقی برای مدیریت پسماند، کاهش آلودگی آب و هوا و حفاظت از گونه‌های جانوری و گیاهی انجام شود. توسعه اکوتوریسم نیز می‌تواند به حفظ منابع طبیعی کمک کند و در عین حال، درآمدزایی برای جوامع محلی ایجاد کند. جزایر مکران دارای جاذبه‌های طبیعی منحصر به فردی مانند سواحل بکر، جنگل‌های حرا و گونه‌های جانوری کمیاب هستند. برنامه‌ریزی برای توره‌های طبیعت‌گردی، آموزش راهنمایان محلی و ایجاد امکانات اقامتی سازگار با محیط زیست از جمله راهکارهای توسعه اکوتوریسم است (شهرکی، ۱۴۰۰: ۳۳). در نهایت، ایجاد شبکه‌های حمل‌ونقل کارآمد و مقرون‌به‌صرفه می‌تواند به افزایش تعداد گردشگران کمک کند. دسترسی آسان به جزایر و سواحل مکران یکی از عوامل کلیدی در جذب گردشگر است. بهبود جاده‌های دسترسی به مناطق ساحلی و ایجاد شبکه‌های حمل‌ونقل دریایی و هوایی نیز ضروری است (هاشمی و دیگران،

۱۴۰۲: ۸). با اجرای این راهکارها، می‌توان به توسعه پایدار گردشگری در جزایر مکران دست یافت و از مزایای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی آن بهره‌مند شد.

شبکه‌های عملکردی همیارانه درون منطقه‌ای در پیوند و اتصال با فضاهای سرزمینی و فراسرزمینی

شکل‌دهی به شبکه‌ها و کریدورهای دریایی ملی و فراملی به مرکزیت مکران: سواحل مکران، به‌ویژه بندر چابهار، به دلیل موقعیت استراتژیک خود در شمال اقیانوس هند، نقش کلیدی در شکل‌دهی به شبکه‌ها و کریدورهای دریایی ملی و فراملی دارد. این منطقه به‌عنوان نقطه اتصال بین آسیای مرکزی، جنوب آسیا و خاورمیانه، ظرفیت بالایی برای تبدیل شدن به یک مرکز تجاری و ترانزیتی بین‌المللی دارد. با توجه به اهمیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی مکران، کشورهای منطقه و فرمانطقه‌ای مانند هند، چین، روسیه و پاکستان در حال سرمایه‌گذاری در این منطقه هستند. سواحل مکران با داشتن بندر چابهار در ایران و گوادر در پاکستان، به‌عنوان دروازه‌ای به اقیانوس هند عمل می‌کند. چابهار، تنها بندر عمیق آب ایران، می‌تواند کالاهای کشورهای محصور در خشکی مانند افغانستان و آسیای مرکزی را به بازارهای جهانی متصل کند. هند در توسعه بندر چابهار سرمایه‌گذاری کرده و به دنبال کاهش وابستگی خود به پاکستان و ایجاد توازن قدرت در منطقه است. از سوی دیگر، چین با توسعه بندر گوادر و اجرای پروژه کریدور اقتصادی چین-پاکستان (CPEC) در حال رقابت با هند برای تسلط بر شبکه‌های ترانزیتی منطقه است (عزتی و رزی‌نژاد، ۱۴۰۱: ۵). روسیه نیز در توسعه شبکه‌های ترانزیتی و انرژی در منطقه مکران نقش دارد. این کشور با همکاری ایران در پروژه‌هایی مانند خط لوله گاز ایران-پاکستان-هند (IPI) و کریدور حمل‌ونقل شمال-جنوب، مکران را به‌عنوان یک مرکز ترانزیتی برای دسترسی به بازارهای اروپا و آسیای مرکزی در نظر گرفته است. سازمان همکاری شانگهای نیز در تقویت همکاری‌های اقتصادی و امنیتی منطقه مؤثر است. پروژه کریدور حمل‌ونقل شمال-جنوب (INSTC) که ایران، روسیه و هند را به هم متصل می‌کند، می‌تواند زمان و هزینه حمل‌ونقل بین اروپا و آسیا را کاهش داده و مکران را به یک مرکز ترانزیتی مهم تبدیل کند.

اتصال‌پذیری و ارتباط‌پذیری عملکردی منطقه در قالب شبکه‌های ملی و فراملی (خروج از انزوا): منطقه مکران، با دارا بودن ظرفیت‌های جغرافیایی، اقتصادی و استراتژیک، یکی از مهم‌ترین مناطق ایران محسوب می‌شود. این منطقه با دسترسی به آب‌های آزاد بین‌المللی و بنادر مهمی مانند چابهار و جاسک، پتانسیل بالایی برای تبدیل شدن به یک قطب تجاری و ترانزیتی دارد. با این حال، یکی از چالش‌های اصلی، انزوای جغرافیایی و عدم دسترسی به شبکه‌های حمل‌ونقل کارآمد است. ایجاد شبکه‌های حمل‌ونقل زمینی، دریایی و هوایی اهمیت بالایی دارد. توسعه خطوط ریلی و جاده‌ای که مکران را به مراکز اصلی ایران و کشورهای همسایه مانند پاکستان، افغانستان و هند متصل کند، نقش مهمی در افزایش ترانزیت کالا ایفا می‌کند. چابهار، به‌عنوان تنها بندر اقیانوسی ایران، می‌تواند دروازه‌ای برای کشورهای محصور در خشکی باشد و در همکاری با بندر گوادر، توسعه اقتصادی منطقه را تسهیل کند. سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل‌ونقل، ایجاد فرودگاه‌های بین‌المللی و توسعه بنادر، ظرفیت ترانزیت کالا و خدمات را افزایش می‌دهد. همچنین، ایجاد بازارچه‌های مرزی و همکاری‌های اقتصادی با کشورهای همسایه می‌تواند رونق اقتصادی منطقه را افزایش دهد. تقویت همکاری‌های منطقه‌ای با کشورهای مانند پاکستان، هند و چین زمینه‌ساز توسعه پایدار و افزایش امنیت خواهد بود. اتصال‌پذیری و ارتباط‌پذیری عملکردی منطقه مکران در قالب شبکه‌های ملی و فراملی، علاوه بر خروج این منطقه از انزوا، آن را به یک قطب تجاری و ترانزیتی مهم تبدیل می‌کند. این امر نیازمند همکاری دولت، بخش خصوصی و کشورهای همسایه است تا با ایجاد زیرساخت‌های لازم و تقویت همکاری‌های منطقه‌ای، توسعه پایدار در منطقه مکران تحقق یابد (شافعی دلچه، ۱۴۰۱: ۹).

حکمرانی انسجام‌بخش و یکپارچه منطقه‌ای در راستای مأموریت‌های محلی، ملی و فراملی

برقراری شبکه‌های همپيوند و همکار به محوریت کانون‌های توسعه در سیستان و بلوچستان و هرمزگان: ایجاد شبکه‌های همکاری در منطقه مکران، مستلزم توسعه زیرساخت‌های ارتباطی، حمل‌ونقل و ایجاد شهرک‌های صنعتی و تجاری به‌عنوان مراکز رشد اقتصادی است. در یکی از مقالات، بر نقش این زیرساخت‌ها در تسهیل جریان کالا و خدمات و ایجاد پیوندهای همکاری تأکید شده است. توسعه شهرک‌های صنعتی می‌تواند با جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، به اشتغال‌زایی و بهبود شرایط اقتصادی منطقه کمک کند. علاوه‌براین، ایجاد شبکه‌های همکاری میان شهرک‌ها و جوامع محلی، باعث تقویت پیوندهای اجتماعی و اقتصادی خواهد شد. ایجاد مراکز آموزشی در این شهرک‌ها می‌تواند مهارت نیروی کار محلی را افزایش داده و آن‌ها را

در فعالیت‌های اقتصادی مشارکت دهد. همچنین، شبکه‌های حمل‌ونقل کارآمد بین این مراکز و مناطق اطراف، موجب افزایش رقابت‌پذیری منطقه خواهد شد (حق‌پرست، ۱۴۰۱: ۱۱).

تقویت سازوکارهای شفافیت و پاسخگویی نهادهای محلی: قانون‌گذاری مشارکتی در مکران باید نیازهای محلی را با سیاست‌های ملی همسو کند. در یکی از مقالات، اهمیت آینده‌نگری در قانون‌گذاری منطقه‌ای بررسی شده است. برای تحقق این هدف، ایجاد نهادهای قانون‌گذاری محلی که به‌طور مستقیم با جوامع در ارتباط باشند، ضروری است. این نهادها با برگزاری جلسات مشورتی و کارگاه‌های آموزشی، می‌توانند آگاهی و مشارکت جوامع را افزایش دهند. همچنین، مکانیزم‌های پاسخگویی و شفافیت مانند گزارش‌های منظم و بازخورد از اجرای قوانین، به بهبود کیفیت قانون‌گذاری و افزایش اعتماد عمومی کمک می‌کند. راهکارهایی مانند پلتفرم‌های دیجیتالی جهت مشارکت شهروندان در فرآیند قانون‌گذاری، می‌تواند به تقویت این روند کمک کند. قانون‌گذاری مبتنی بر مشارکت می‌تواند حکمرانی کارآمدی را در مکران ایجاد کرده و توسعه پایدار منطقه را تضمین کند. همچنین، قوانین ویژه‌ای که به نیازهای اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی توجه کنند، می‌تواند کیفیت زندگی و رفاه عمومی را بهبود بخشد (قلی‌پور مقدم و دیگران، ۱۴۰۱: ۸۴).

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

منطقه مکران با موقعیت ژئواستراتژیک و ژئواکونومیکی خود، نقش مهمی در راهبردهای توسعه‌ای ایران ایفا می‌کند. این منطقه، به دلیل دسترسی مستقیم به آب‌های آزاد و قرار گرفتن در مسیر کریدورهای بین‌المللی، ظرفیت بالایی برای تبدیل شدن به قطب تجاری، انرژی و امنیتی دارد. توسعه زیرساخت‌های بندری، حمل‌ونقل و لجستیک در این منطقه می‌تواند وابستگی ایران به تنگه هرمز را کاهش داده و امنیت ترانزیتی کشور را افزایش دهد. همچنین، نقش این منطقه در تجارت جهانی از طریق بندر چابهار و جاسک، ایران را به هاب حمل‌ونقل منطقه‌ای تبدیل خواهد کرد. از نظر اقتصادی، مکران ظرفیت‌های متعددی برای توسعه صنایع دریایی، انرژی و گردشگری دارد. سرمایه‌گذاری در صنایع نفت و گاز، احداث پالایشگاه‌ها و پایانه‌های LNG، می‌تواند موقعیت ایران را در بازارهای جهانی انرژی تقویت کند. توسعه سواحل مکران به‌عنوان یک مرکز ترانزیت انرژی، موجب افزایش امنیت صادرات نفت و کاهش آسیب‌پذیری در برابر بحران‌های ژئوپلیتیکی خواهد شد. در همین راستا، ایجاد زیرساخت‌های مدرن برای صنایع شیلات، کشتی‌سازی و گردشگری، می‌تواند به اشتغال‌زایی و رونق اقتصادی منطقه کمک کند. با این حال، توسعه مکران با چالش‌هایی نیز مواجه است. رقابت منطقه‌ای، به‌ویژه از سوی بندر گوادر پاکستان، نیازمند سیاست‌گذاری راهبردی و سرمایه‌گذاری هدفمند در بندر چابهار است. همچنین، کمبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل، ضعف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تحریم‌های اقتصادی از موانع اصلی در مسیر توسعه این منطقه محسوب می‌شوند. علاوه بر این، تهدیدات امنیتی همچون قاچاق، تروریسم دریایی و حضور نیروهای خارجی در منطقه، نیازمند تدابیر امنیتی ویژه و تقویت حضور نظامی در این منطقه است. از منظر اجتماعی، توسعه مکران می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی و افزایش سرمایه اجتماعی کمک کند. برنامه‌ریزی برای توسعه آموزش، بهداشت و ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار، می‌تواند از مهاجرت گسترده نیروی کار جلوگیری کند. همچنین، مشارکت جوامع محلی در فرآیندهای تصمیم‌گیری و توسعه‌ای، موجب افزایش همگرایی ملی و تقویت امنیت داخلی خواهد شد.

در مجموع، بهره‌گیری از ظرفیت‌های مکران مستلزم یک راهبرد جامع و بلندمدت است که بر توسعه زیرساخت‌های اساسی، جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، تقویت همکاری‌های بین‌المللی و ارتقای امنیت منطقه‌ای تأکید کند. ایران می‌تواند با اتخاذ سیاست‌های هوشمندانه و برنامه‌ریزی راهبردی، سواحل مکران را به یکی از مهم‌ترین مراکز اقتصادی و ژئوپلیتیکی خود تبدیل کند و جایگاه خود را در نظام بین‌الملل ارتقا دهد.

منابع

- اطاعت، جواد؛ و موسوی، سید هزرها. (۱۳۸۹). تمرکز زدایی و توسعه پایدار در ایران، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۲(۱)، ۸۹-۱۰۶.
- https://jhgr.ut.ac.ir/article_24444.html
- پوراحمدی، حسین. (۱۳۸۵). اقتصاد سیاسی نوین امنیت در خلیج فارس. شانزدهمین همایش بین‌المللی خلیج فارس.
- <https://civilica.com/doc/89802>

- حافظ نیا، محمدرضا؛ و رومینا، ابراهیم. (۱۳۸۴). تحلیل ظرفیت های ژئوپلیتیک سواحل جنوب شرق ایران در راستای منافع ملی (فضای موردغفلت). مجله جغرافیا و توسعه، ۳(۶)، ۲۰-۵. <https://www.sid.ir/paper/76985/fa>
- حافظ نیا، محمدرضا؛ و کاویانی، مراد. (۱۳۸۵). نقش هویت قومی در همبستگی ملی (مورد: قوم بلوچ). پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، ۲۰(۱)، ۴۶-۱۵. <https://sid.ir/paper/430014/fa>
- حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۷۲). خلیج فارس و نقش استراتژیک تنگه هرمز، تهران: انتشارات سمت.
- حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۸۵). اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد: انتشارات پاپلی.
- سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان. (۱۳۹۱). مرکز آمار ایران.
- شهرکی، سیامک. (۱۴۰۰). بررسی نقش استراتژیک سواحل مکران در توسعه گردشگری و تحول اقتصادی؛ عامل امنیت پایدار منطقه جنوب شرق ایران. دومین کنفرانس حقوق، علوم سیاسی و علوم انسانی. <https://civilica.com/doc/1266259>
- شیوا، حسین؛ و دیوانسالار، رضا. (۱۴۰۱). ارزیابی راهبردی وضعیت کنونی سواحل مکران در راستای توسعه دریامحور، چهارمین همایش ملی توسعه سواحل مکران (با محوریت حکمرانی و تاکید بر دیپلماسی و اقتصاد دریامحور). <https://civilica.com/doc/1651996>
- قاسمی، فرهاد. (۱۳۸۸). الزامات تئوریک بازدارندگی منطقه ای جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه بین المللی روابط خارجی، ۱(۳)، ۸۳-۵۵. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085419.1388.1.3.3.2>
- قلی زاده، ابراهیم؛ و کلاری، بشیر. (۱۳۹۴). نقش محیط طبیعی خلیج فارس و تنگه هرمز در نبرد ناهمتراز. مجله جغرافیای نظامی و امنیتی، ۱(۱)، ۱۰۵-۱۲۱. https://smg.ihu.ac.ir/article_201106.html
- کریمی پور، یدالله. (۱۳۷۹). ایران و همسایگان (منابع تنش و تهدید)، تهران: جهاد دانشگاهی تربیت مدرس.
- کیانی، داوود. (۱۳۸۶). نقش جاسک در افق آینده ایران با تکیه بر انرژی. مجله اکتشاف و تولید نفت و گاز، شماره ۱۴۵، ۲۷-۲۲. <https://www.magiran.com/p1732922>
- محمدی، حمیدرضا؛ و احمدی، ابراهیم. (۱۳۹۷). موازنه گرایی در سیاستهای ژئوپلیتیکی هند (با تأکید بر نقش و جایگاه بندر چابهار ایران). پژوهش های دانش زمین، ۱۹(۱)، ۶۵-۴۶. https://esrj.sbu.ac.ir/article_96619.html
- مزارعی، رضا. (۱۴۰۱). توسعه سواحل مکران با محوریت کشاورزی و شیلات. سیزدهمین کنفرانس بین المللی: علوم صنایع غذایی کشاورزی ارگانیک و امنیت غذایی گرجستان. <https://civilica.com/doc/1635994>
- موسوی شفتائی، سید مسعود. (۱۳۸۶). دیپلماسی اقتصادی ابزار نوین سیاست خارجی در عصر جهانی شدن. پژوهش نامه حقوق و علوم سیاسی، ۲(۶)، ۳۹-۶۰. <http://noo.rs/Yiye0>
- میرزاده کوهشاهی، مهدی. (۱۳۹۸). توسعه مکران، ضرورت های داخلی و اهمیت منطقه ای. مجله امنیت بین المللی، ۹، ۱۹-۲۴. <https://www.magiran.com/p2135506>
- میرمحمدی، سیدمحمد. (۱۳۸۶). آمایش سرزمین و ملاحظات امنیت اقتصادی، تهران مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.

References:

- Alden, J., & Boland, P. (2013). Regional development strategies: a European perspective. Routledge. <https://www.routledge.com/Regional-Development-Strategies-A-European-Perspective/Alden-Boland/p/book/9780117023666?srsltid=AfmBOoouV8QBYuyKObpmH5ZrSkj2ZiWz-9utlnMz0M2TJx905fmR5MZ>
- Alessandrini, M., Celotti, P., Dallhammer, E., Gorny, H., Gramillano, A., Schuh, B., ... & Gaupp-Berghausen, M. (2019). Implementing a place-based approach to EU industrial policy strategy. European Committee of the Regions. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ab33e66a-a83c-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en>
- Barca, F., McCann, P., & Rodríguez- Pose, A. (2012). The case for regional development intervention: place-based versus place- neutral approaches. Journal of regional science, 52(1), 134-152. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.2011.00756.x>
- Etaat, J. & Mussavi, S. Z. (2010). Decentralization and Sustainable Development in Iran. National Geography Research, 42(1), 89-106. https://jhgr.ut.ac.ir/article_24444.html?lang=en [In Persian]
- Ghasemi, F. (2009). Theoretical Requirements for Regional Deterrence of the Islamic Republic of Iran, International Quarterly Journal of Foreign Relations, 1(3), 55-83. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085419.1388.1.3.3.2> [In Persian]
- Gholizadeh, E., & Kalari, B. (2015). The Role of the Natural Environment of the Persian Gulf and the Strait of Hormuz in the Unequal Battle. Journal of Military and Security Geography, 1(1), 105-121. https://smg.ihu.ac.ir/article_201106.html [In Persian]
- Hafeznia, M. R., & Kaviani, Morad. (2006). The Role of Ethnic Identity in National Solidarity (Case: Baluch Tribe). Isfahan University Humanities Research, 20(1), 15-46. <https://sid.ir/paper/430014/fa> [In Persian]
- Hafeznia, M. R., & Romina, E. (2005). Analysis of the geopolitical capacities of the southeastern coasts of Iran in line with national interests (neglected space). Journal of Geography and Development, 3(6), 5-20. <https://www.sid.ir/paper/76985/fa> [In Persian]

- Hafeznia, M. R., (1993). The Persian Gulf and the Strategic Role of the Strait of Hormuz, Tehran: Samt Publications. **[In Persian]**
- Hafeznia, M. R., (2006). Principles and Concepts of Geopolitics, Mashhad: Papli Publications. **[In Persian]**
- Karimipour, Y. (1990). Iran and its Neighbors (Sources of Tension and Threat), Tehran: Tarbiat Modares University. **[In Persian]**
- Kiani, D. (2007). The role of JASK in Iran's future horizon based on energy. Journal of Oil and Gas Exploration and Production, No. 145, 27-22. <https://www.magiran.com/p1732922> **[In Persian]**
- Mazarei, R. (1401). Development of Makran Coast with a Focus on Agriculture and Fisheries. 13th International Conference: Food Science, Organic Agriculture and Food Security of Georgia. <https://civilica.com/doc/1635994/> **[In Persian]**
- Mirmohammadi, S. M. (2007). Land Planning and Economic Security Considerations, Tehran, Economic Planning Research Institute. **[In Persian]**
- Mirzadeh Koohshahi, M. (2019). Makran Development, Domestic Necessities and Regional Importance. Journal of International Security, 9, 19-24. <https://www.magiran.com/p2135506> **[In Persian]**
- Mohammadi, H. R., & Ahmadi, E. (2018). Balancing in India's geopolitical policies (with emphasis on the role and position of Iran's Chabahar port). Earth Science Research, 9(1), 46-65. https://esrj.sbu.ac.ir/article_96619.html **[In Persian]**
- Mousavi Shafaei, S. M. (2007). Economic Diplomacy as a New Tool of Foreign Policy in the Era of Globalization. Journal of Law and Political Sciences, 2(6), 39-60. <http://noo.rs/Yiye0> **[In Persian]**
- Pourahmadi, H. (2006). New Political Economy of Security in the Persian Gulf, 16th International Persian Gulf Conference. <https://civilica.com/doc/89802/> **[In Persian]**
- Shahraki, S. (2021). Investigating the Strategic Role of Makran Coasts in Tourism Development and Economic Transformation; A Factor in Sustainable Security in the Southeast of Iran. The Second Conference on Law, Political Science and Humanities. <https://civilica.com/doc/1266259/> **[In Persian]**
- Shiva, H., & Divansalar, R. (2022). Strategic assessment of the current situation of Makran coasts in line with sea-oriented development, Fourth National Conference on Makran Coastal Development (with a focus on governance and an emphasis on sea-oriented diplomacy and economy). <https://civilica.com/doc/1651996/> **[In Persian]**
- Statistical Yearbook of Sistan and Baluchestan Province. (2012). Statistical Center of Iran. **[In Persian]**